

داکتريار محمد

بررسی وضعیت جهیل های افغانستان

جهیل از اثر ذوب برف و ریختن جریان دریاها و باران های موسمی که در نقطه بارش به مصرف نمی رسد به زمین می افتد و پس از نفوذ در خاک سطح ایستابی آب های زیرزمینی را بالا می آورد. بنابراین برف باران اضافی که مورد استفاده قرار نمی گیرد جهیل هارا بوجود می آورد. به عبارت دیگر جهیل ها محلی است که آب رودخانه ها و چشمه ها یا باران در آن جمع می شود را کد بماند و یا روان آب شریں یا شور یا نیمه شور هستند.

جهیل‌ها کول‌ها وتالاب‌ها دامنه‌وسعی از تیپ‌های مختلف اکوسیستم از جمله سد‌ها مناطق ساحلی بسترآبی علفی دریایی در مناطق ساحلی کفه‌های گلی، مانگروها، مصبها رودخانه‌ها، آب‌های شریں باتلاق‌های، جنگلی مشجر دریاچه‌مردابه و دریاچه‌های شور وحتی آب‌سنگ‌های مرجانی راتحت پوشش قرار میدهند. در بسیاری از نقاط کوهستانی و دشتی افغانستان این بندها طبیعی آبی به چشم می‌خورد. این بند‌ها یا کول‌ها منبع خوب و ذخیر آبی مورد نیاز برای آبیاری هستند که از آب بعضی آنها مردم ما در زراعت و باغداری استفاده نموده‌اند.

آب این تالب‌ها نیز پنا‌گاه برای تولید نسل پرنده گان می‌باشد و هم محیط را از الوده‌گی پاک می‌سازند و هم کوه‌ها را باروری از جنگل و بته‌های جنگلی می‌سازد. هستی جنگل‌ها از بروز سیلاب‌ها و برف‌کوچه‌ها جلوگیری می‌کند و هم در تعدیل و لطیف ساختن هوای یک منطقه رول عمده دارد. این بندهای طبیعی و مصنوعی باعث تقویه آب‌های زیرزمینی می‌شود و اهمیت دیگر این بندها این است در سرسبزی محل و هم در آب‌هوای محل و هم در بوجود آوردن رطوب محل موثریت خاص خود را دارد. جهیل‌ها هم در معتدل کردن هوای منطقه خود نقش اساسی دارند. و از سواحل برخی از آنها برای تفریح‌گاه خوبی استفاده می‌شود.

جهیل‌های که در قسمت کوهستانی قراردارند: این جهیل‌ها معمولا منشاء یخچالی داشت و دارای آب شیرین می‌باشند و علت شیرین بودن آنها که آبی که وارد جهیل می‌شود بعد از لب ریز شدن آب آنها از قسمت دیگر خارج می‌شود و آب این جهیل‌ها دایما تجدید می‌شود: به مانند کول شیوا، لالان زرکول، چقمقتین، حوض انجمن، حوض تاله و برفک، حوض میم‌خان و سرپس تاجکستان و غیره می‌باشد.

برف آب است که به کول می‌ریزد

1. زرکول (ویکتوریا) که در ارتفاع 3129 متر در منطقه پامیر قرار دارد بطول تخمین 18 کیلو متر سرحد بین افغانستان و تاجکستان را تشکیل می‌دهد.

زرکول

این جهیل منبع اول دریای پامیر سر انجام در یای آمو را تشکیل می دهد. طول ساحل شمالی آن شش کیلو متر و طول ساحل جنوبی آن ده کیلو متر است. این جهیل هم یخچالی بوده که در اکثر وقت سال آب آن منجمد و یخ زده می باشد.

2. جهیل چقمقتین در وادی واخان که بنام بام دنیا معروف است موقعیت دارد که دریا واخان از بر این جهیل می گیزرد. طول این جهیل هفده کیلو متر و عرض آن دونیم کیلو متر است. در ایام زمستان سردی هوای این منطقه به منفی 20 درجه می رسد و در تابستان گرمی آن بین 15 الی 25 درجه در تحول بوده اما در مناطق یخچالهای واخان درجه حرارت مثبت 5 درجه ریکارد شده است.

چهار اطراف این جهیل سرسبز و شاداب است و دارای چراگاه فراوان است و باشندگان این محل در اطراف آن زندگی می کنند. اما در تپه و دامان کوه های این منطقه فقد بته های کوهی الپی بمشا هده می رسد و دیگر هیچ چیزی از نباتات دیده نمی شود. مردم این محل برای هزم سوخت خود سالیان دراز از این بته ها استفاده کردند و اکنون هم استفاده می کنند. که کندن این بوته ها برای هزم به مورور زمان سبب از بین رفتن پوشش گیاهی این منطقه شده در ده پانزده کیلومتری نزدیک محل زندگی آنها تپه ها و دامنه کوه ها از پوشش گیاهی برهنه شده است و این عمل آنها سبب با لاروی در درجه حرارت در این منطقه شده است. پیامد آن نوب سریع یخچالهای این منطقه شده و باعث آب خیزی در یای آمو شده است.

گله غژکاو است در پامیر

خزان کول چمقتین پامیر

3. کول شیواه در ارتفاع 4741 متر که بین نواحی زیبایک و درواز ولایت بدخشان واقع است. منابع آب این جهیل از چشمه ها و ذوب برف کوه های دور و اطراف آن می باشد. آب آن خوش مزه است و در طول زمستان منجمد است. طول این جهیل 21 کیلو متر و عرض آن 17 کیلو متر است. در گذشته یک شبکه آبیاری و زهکش دروادی این شیوا دایر بوده و فعلاً ویرانگرده است. قبلاً ساحات این جهیل در زیر نظارت شیعات خاص وزارت زراعت و آبیاری قرار داشت. مسوولین وظیفه ممانیت و جلوگیری از چرانیدن حیوانات اهلی و بخاطر جلوگیری از فرسایش خاک این طبیعت زیبا را نیز به عهده داشتن که آب این جهیل در سرسبزی این منطقه وهم در آب هوای این منطقه زیبا وهم در تولید رطوبت این مناطق اثرات بسیار خاص خود را دارد.

جهیل شیوا

سالانه هزارن جریب زمین للمی زیر گشت درکوه پایه های راغ شهر بزرگ ناحیه درواز و ناحیه خواهان و تروتازه بودن جنگل پسته زار ولایت تخار از برکت روطوبت این جهیل شیوا می باشد. این کول به این طول وارض خود یکی از مولد ترین محیط زیست در ساحه بدخشان دوطرف در یای پنج است و با فراهم ساختن آب هواه معتدل نقش مهمی را در بقاء گونه های بی شمار بوته ها و گیاهان کمیاب دارویی و حیوانات وحشی ایفا می کند. حتی در فصل تابستان بابخار شدن آب آن باران های وقفی و کوتا مدت را در منطقه بوجود آورده است و هم سبب شادابی جرگاه وادی شیواه شده است.

وادی شیوا

پسته زار راغ

کست للمی خواهان

4. جهیل انجمن بین کو های پنجشر و بد خشان واقع است و سر چشمه دریای کوچکچه از این جهل می باشد. ارقام طول و عرض آن هنوز در دست نیست.

جهیل انجمن

5. حوض وغان ورسج در انتهای دره میان شهر در 125 کیلومتری مرکز تخار واقع است. طول این حوض 1600 متر و عرض آن 650 متر می رسد و عمق آنرا مردم می گویند تا 300 متر عمق دارد و این حوض منبع خوب دریای دره ورسج می باشد. آب این حوض از یخچال کوتل زرد سرچشمه می گیرد. آب این حوض از منبع شاخه خورد بزرگ تشکیل گرده است که با داشتن بهترین سرچشمه جنگلزار مناظره و زیبای های طبیعت فرو نشانند. سد که در جانب راست حوض قرار دارد به گونه طبیعی از سنگهای بلند , پهن و گردی ساخت شده است.

سرشوی آب حوض وغان ورسج

حوض وغان ورسج

6. حوض نار در بلندترین قله دره ایمنند ورسج واقع است که طول آن 1400 متر و عرض آن حدود 500 متر و دارای عمق 250 متر می باشد و کسی نزدیک آن رفته نمی تواند.

7. جهیل های که در فراز کوه بابا واقع است که سرچشمه دریا های دایم جریان بهسود میدان وردک, بلخاب , بامیان و هریرود می باشند.

8. هوض لالان یا در یاچه شاه در یابار که در کوه دره هزاره پنچشیر واقع است. منبع آب حوض لالان از اثر ذوب برف های دایمی کوه مذکور می باشد. در این منطقه سه حوض دیگر نیز وجود دارد که یک حوض آن در منطقه چکاور که دریای الشنک از آن سرچشمه می گیرد. آب دریای اریو که یکی از دریای فرعی پنچشیر می باشد منشاء آب آن از آب حوض لالان می باشد. آب هوض لالان آب صاف و زلا است آب شربین دارد آب آن می شود فلیتر شود و در بوطل ها انداخته شود و این حوض را در زمستان یخ می زند شش ماه یخبندان است.

9. حوض میم خان در اخیر دره غوزو پنچشیر در فراز کوه واقع است حوض بسیر بزرگ عمیق است و تقریباً یک کیلو متر طول آن است.

حوض میم خان دره غوزه پنچشیر

حوض میم خان دره غوزو پنچشیر

سطح این جهیل در زمستان یخ می زند و در تابستان ذوب میشود و از آب آن در یای غوزو تشکیل می شود که این دریا از جمله 19 همین رود خان های فرعی دریای پنچشیر است.

10. بند امیر در دامنه کوه بابا در ارتفاع 2900 متر از سطح بحر قرار دارد و دارای هفت آب گیر کوچک و بزرگ بسیار کم عمق می باشد که به صورت طبقه طبقه بادیوارهای اهکی از همدیگر پشت دیکر به صورت آبشارهای زیبا سرازیر می شود ساحه امیر جدانشده اند و حوض ها بند 75000 هکتار زمین شامل می شود و ساحه بزرگ ترین بند آن 490 هکتار زمین را احاطه کرده. این بند ها یکی از جاذبه های طبیعی در افغانستان است که به رنگ آبی لاجوردی می درخشند.

آبشار بند امیر

بند امیر

آب این بند از چشمه های آب قول کوه بابا سرچشمه می گیرد و به طرف غرب بسوی دره بلخاب جریان یافته است. این آب بعد از آبیاری ساحات مسیر خود در بلخ مشهور به دریای هجده نهر بلخ است.

دریای هجده نهر در فصل بهار آب فراوان دارد. اما در فصل تابستان دهقانان از کم آبی درکشت کار خود اکنون شکایت دارند. بخاطر تقویه آب دریا های آن باید کارهای تحقیقاتی را در مورد رشد و نمو اشجار مثمر و غیر مثمر در دامنه کوه های و اراضی ساحات بند امیر تحقیق نمود و هم به بذر و غرس گیاه های مثمر سایه انداز و مهم از نظر خواص دارویی و در مانی پرداخت.

بخاطر حفظه و نگهداری پوشش گیاهی این منطقه ممانیت و جلوگیری از چریدن حیوانات اهلی گوسفند و گاو که بخصوص بز مزرترین حیوان در برهنه کردن کوه ها از پوشش گیاهی به شمار میرود. بز شاخه ی سبز و خمچه تازه بته ها را می خورد به بته های که دندان بز برسد دیگر آن بته رشد و نمو نه می کند.

رها ساختن ساحات غصب شده سبز جهیل ها از خانه های مسکونی و انتقال آنها 20الی 30 کیلومتر دور تر از ساحه سبز جهیل ها به محل دیگر که تا جهیل ها زیبایی جای اکولوجیکی خود را دوباره بدست آرند که تا دیگر آلوده گی های بیشتر نصیب آنها نه شود.

ساحات سبز این جهیل های زیبا کشور تا سال 1980 ثابت نگهداری می شود و از جمله ساحه حفاظت شده کشور مانند دره آجر بود جهان گردان بسیاری را به خود جلب کرده بود و بهترین منبع توریستی کشور بشما می رفت و از زیبای کشور دولت های آن وقت حفاظت و حمایه می شد.

و فعلا فشار بیشتر روی طبیعت زیبای این جهیل کوهی از بی توجه درچرا و غصب ساحات سبز آن اکنون تخریب به خانه های مسکونی و زمین کشاورزی تبدیل یافت است و ادامه کوچکترین دخالت اشخاص بی مسولیت منجر به تخریب شدید اکوسیستم کوهستانی این مناطق می شود که بعداً ترمیم شیب دامنه های آن از اثر آمدن رسوبات بداخل جهیل ها جلوگیری آن غیر ممکن است و موجب خشکی جهیل می شود.

11. جهیل دشت ناورمنبع آب آن از چشمه های و نوب برف کوه های اطراف آن می باشد. ظرفیت آب آن در بهار در حدود بیست میلیون متر مکعب و در تابستن دو میلیون متر مکعب محاسبه گردیده

است. و در طول زمستان یخبندان می باشد. طول این جهیل در حدود 16 کیلومتر و عرض آن از هفت کیلو متر تا به یک نیم کیلو متر بوده است.

این جهیل در قسمت وسطی دشت وسیع ناور و در بلندی ارتفاع 3200 متر در اطراف سلسله کوه های هندوکش موقیعت دارد. چهار اطراف دشت ناور توسط کوه های که قله های آن تا 4559 و 4310 متر می رسد احاط گردیده است. در اطراف این جهیل لخوا و نی و دیگر رستنی ها رویده اند که از فرسایش خاک سواحل آن جلوگیری می کند. چراندن حیوانات و بخصوص بیش از حد عنعنوی و قطع لخوا و نی ها که با عث تخریب فرش نباتات و فرسایش خاک می گردد و به صورت قطعی ممنوع است. اگر در محافظت آن بی توجه ای و بی اعتنایی صورت گیرد در آینده خطر شکست بند در موسم آب خیزی خواهد شد.

جهیل ناور

دشت ناور

دشت ناور ساحات همواری آن در حدود 70000 هکتار تخمین گردیده از مجموع 7500 هکتار ساحه حفاظت شده که حدود 3500 هکتار مساحت ساحه آبی آن می باشد. ارقام نشان می هد که بقیه برای رایج دادن بته های میوه گوشتی کم قد که شرایط آب و هوای این ساحه برای نشونما بته ها میوه داروی گوشتی مساعد است.

12. تالاب نور در دامنه گل کوه قر باغ غزنی موقعیت دارد. محیط آن بیش از 10 کیلو متر و عمق آن 3 متر است.

جهیل کلفگان در وادی همواری واقع است و محیط آن هنوز سنجش نه شده است و مردم بیلاق نیش شروع از اول ماه جوزا تا آخر خزان همراهی گله های بز و رمه گوسفند در این چراگاه سرد سیر زیبا پر از علوفه می روند. مردم بیلاق نشین محل از برکت این چراگاه با دستان پر از روغن و قروت به خانه های شان در فصل تیره ماه بر می گردند.

تالاب کلفگان

حوض های دره بلخاب از دل کوه های بلخاب سرچشمه می گیرند و از درون ریگ های نقره گونه فواران می کنند. این چشمه ها در تابستان در نهایت سرد و در زمستان خیلی گرم است و بیشتر این چشمه ها آب معدنی دارند و خاصیت های بسیار طبی دارند.

تالاب چه پیر غول بلخاب

کول چه پیر غوله بلخاب

حوض چه پیر غوله بلخاب

این آب کورارای نقره فام کول شبیه شراب طهور نوشیده اید، انگار آن که همه رنج های عالم خلاص و بدن تان سبک می شود.

در گذشته نه چندان دور کوه های بلخاب پوشیده از جنگل و درختان کوهی بود و از عدم مواد سوخت و سوز مردم محل برای پخت و پز و گرم گردن خانهای خود از جنگل های و درختان کوهی استفاده نموده است که دلیل سیلاب های اخیر در فصل بهاریکی از مصیبت های مردم بلخاب شده است

13- کول تاله و برفک در دامنه ی کوه تاله و برفک واقع است. آب کول از نوب یخچال طبیعی منطقه می باشد. مطالعه و بررسی این کول از نگاه ی گرما یش اقلیم جهان یک امر ضروری است. بخاطریکه این کول در موقعیت خطرناک و نگران کننده قرار دارد.

کول تاله و برفک

این کول یک روز خدا نکند که از اثر لغزیدن یخ و یا لغزش برف کوچ به داخل کول و با لا شدن سطح آب کول بطرف مسیر خود و کشاندن سنگ لایه به سمت ناحیه تاله و برفک صورت گیرد.

جهیل های که در نواحی دشتی قرار دارند: جهیل های تالاب ها در لغت بنام آبگیر می نامند. تالاب ها گودال های آند که از آب سطحی یا زیرزمینی اشباع شده اند. تالاب محلی است که آب رود خانه ها و چشمه ها یا آب باران در آن جمع می شود و راکد ماند و به همین جهت آن مرداب می گویند. تالاب ها معمولاً دارای آب شور بوده و علت شوری آنها اینست که عبور دریای آن ها از سرزمین های نمکی است و هم در یکجا ماندن آب آنها شور می شود.

14. تالاب اشکمش در جنوب شهر خان آباد موقعیت دارد و طول آن 15 کیلومتر عمق آن تا سه متر است.

15. تالاب بغلان یک بند طبیعی است که به فاصله 90 کیلو متری جنوب غرب شهر قندوز واقع شده و محیط آن هشت کیلو متر زیاد است و عمق آن به 2 تا 3 متر می رسد.

16. تالاب قندوز در سابق اطراف آنرا جنگلات انبوهی احاطه کرده بود که جای گاه حیوانات وحشی به شمار میرفته و حالا از آن جنگلات انبوه اثر چندانی وجود ندارد. طول این جهیل 45 کیلو متر و عرض آن 5 تا 7 کیلومتر است و عمق آن کم است.

17. حوض ناحیه جوند بادغیس در بین دره واقع است که آب آن از کوه جوند به تندی سرچشمه می گیرد و تا حال اندازه طول و عرض آنرا در دست نداریم. حفظ و نگهدار از پوشش گیاهی آن در جهت نگهداشتن رطوبت منطقه ضروری است.

حوض جوند

دریاچه کوچک جوند

18. کول حشمت خان در قسمت جنوبی شهر کابل موقعیت دارد و در حدود 200 هکتار مساحت دارد. منبع آب این کول از دریا لوگر که از تنگی ده یعقوب و به وسیله جوی سنتی بند مستان بعد از مشروب گردن زمین و باغات مسیر خود به کول حشمت خان میریزد. این کول سه کیلو متر طول و دو کیلو متر عرض دارد. کول حشمت خان در گذشته یک محیط سالم و نادر طبیعی را ساخته بود و

داری آب روشن و شفاف , نیز , جبه زار و دلدار بود و در آنجا نباتات نادر رویده بود پرنده گان و حیوانات مخصوص زندگی داشتند.

کول حشمت خان یک محل با ارزش بوده این کول بالای اقیم شهر کابل تاثیر بسیار مثبت داشت و دارد. احیای و بازسازی دوباره و پرآب شدن این کول در جهت بهبود محیط زیست و تقویه آب های زیرزمین منطقه ضرور است.

با وسیع شدن سطح آب این کول و هدایت یک مقدار آب آن به جوی های کمیری و شیوکی در جهت انکشاف باغداری و تبدیل نمودن زراعت این منطقه به گشت دوفصله که باعث تقویه اقتصاد اهالی این منطقه خواهدشد. با نهال شانی ساحه اطراف این کول مقدار رطوبت هوا بالا می رود که برای رشد و نما درختان زینتی مثمر و غیر مثمر در تپه های این کول مساعد می سازد.

تصفیه هوا از وظایف عموده نباتات بوده که اکسجن را به هوا ازاد نموده و در مقابل گرد و غبار و کاربن داکساید را از هوا جذب می نماید. جنگلات در ایجاد فضای مطمین برای زندگی انسان ها و دیگر موجودات کمک می کند.

19- تالاب فاریاب است که نام قدیم فاریاب سرزمین زیر آب یعنی زمین متاثر از آب تالاب بوده است. آب این تالاب آب باران برف آب های بهاری است و اطراف سرسبز وانبوه از بتهه خود روی است. چوپانها از آب برای چاروای خود استفاده می کنند.

تالاب فاریاب

20. آب استاده مقرغزنی که منبع آن از آب دریای غزنی و آب دریای گردیز می باشد که آب خیزی جریان آن فصلی بوده و بخاطر تکمیل ویا پرکردن سطح آبی خود متکی به آب زیرزمینی نیز می

باشد. ساحه آب استاده مقر غزنی دارای مساحت مجموعی 13000 هکتار بوده که در ارتفاع 2100 متر از سطح بحر قرار گرفته است و محیط تالاب بیشتر از 70 کیلومتر است. در تپه های اطرف آن تعداد نباتات بومی از قبیل گز و بادام موجود است.

این جهیل نسبت خشکسالی ها آب آن بخشی گرایه روان است. آب این جهیل شور بوده و خشکی سبب شده است که رسوبات نمکی در داخل آن خشک شده رون است و در جریان باد های موسمی امکان پراکنده شوی آن به هوا قریب است هم قریب است که زمین و باغات اطراف ان خسار مند شود.

20. تالاب های هلمند: عبارت از هامون صابر هامون پوزک ها مون شاه پورکه در موقع پر آبی این ها با هم وصل می شوند و هم به اثر آبخیزی در فصل بهار سواحل بعضی شان تخییر می کند. دریای هاروت و فرارود به جهیل هامو صابری می ریزد. مساحت این جهیل 583 کیلومتر مربع است. هامون پوزک 24 کیلو متر طول و 19 کیلو متر عرض دارد و در یای خاشرود به ان می ریزد واز قلمرو افغانستان خارج نه می شود.

هامون پوزک و هامون صابری آبهای دایمی دارند چون عمق آنها نسبتا زیاد است واز آبها غنی زیرزمینی نیز تغذیه می شوند و هم هامون پوزک یکی از سه ساحل جهیل آب شترین درحوضه سیستان بوده. در گذشته رطوبت اقلیم در اینجا موجود بوده این ساحه بطور خروشان جریان داشت اقلیم هامون پوزک گرم و خشک بوده در ماه های جدی به 15 تا 20 درجه سانتی گراد محاسبه شده است وسط حرارت در این ساحه در اوسط زمستان باین تر از صفر بوده و اوسط بارندگی آن تقریبا 100 ملیمتر بارندگی بیشتر در زمستان میرسد.

تالاب هامون

تالاب هامون

اطراف هامون پوزک را درختان کم قد بمانند گز احاط نموده است و بستروسیع آن را نی ها پوشانیده است و قسمت کم آن بدون پوشش نی آب دار می باشد که این ساحه در آینده خود باعث انکشاف یک تعداد نباتات دیگر می گردد.

21. تالاب گود زره که بر اثر سرازیر شدن آبها اضافی هامون سیستان بوجود آمده طول آن 100 کیلو مترو عرض آن بین 10 الی 20 کیلو متر است. آب آن شور است و از سطح بحر 456 متر ارتفاع دارد در موقع کم آبی به باتلاق تبدیل می شود.

22. کول نمک زار هرات آب آن از کوه دوشاخ از ارتفاع 2110 متر سرچشمه می گیرد و آب آن شور است و این جهیل بزرگ ترین منابع نمکی افغانستان محسوب می شود.

23. جهیل جنگ هرات در جنوب شهر هرات موقعیت دارد و طول آن به 14 کیلومتر می رسد و عرض آن 3 تا 4 کیلو متر است.

24. تالاب غور در غرب ساحل دریای غوره واقع است طول آن 7 کیلو متری رسد و عرض آن 2 کیلو متر است. در سلسله جبال هندوکش ورشته های فرعی آن حوض های دیگری هم وجود دارد که جز آنها را اهالی محل کس دیگری ندیده است. خوش بختانه که در اطلس افغانستان از آنها نیز انعکاس یافته است. اما در مورد آنها کدام مطالعات صورت نه گرفته است.

مدارک مقاله

از انترنیت

اطلس افغانستان